

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและได้นำเสนอหัวข้อต่อไปนี้

1. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
2. องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
 - 2.1 ด้านการบริหารจัดการ
 - 2.2 ด้านกิจกรรมและกระบวนการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
 - 2.3 ด้านการมีส่วนร่วม
 - 2.4 ด้านพื้นที่
3. มาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
4. การท่องเที่ยวในชุมชน
5. ผลกระทบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศต่อชุมชน
6. หลักเกณฑ์ นโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 7.1 งานวิจัยในประเทศ
 - 7.2 งานวิจัยต่างประเทศ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

คำว่า “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ” เป็นคำศัพท์บัญญัติ ที่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) นำมาใช้อย่างเป็นทางการตั้งแต่ พ.ศ.2541 โดยให้ความหมายตรงกับคำว่า Eco-tourism ในภาษาอังกฤษ ศัพท์บัญญัตินี้ ได้รับความเห็นชอบจากราชบัณฑิตยสถาน ซึ่งเป็นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการบัญญัติศัพท์ Eco-tourism เป็นคำที่เกิดขึ้นมาในวงการ อุตสาหกรรมท่องเที่ยว โดยนำคำ 2 คำมารวมกัน ได้แก่ eco และ tourism คำว่า eco แปลตามรูปศัพท์ว่า บ้านหรือที่อยู่อาศัย ส่วน tourism แปลว่าการท่องเที่ยว Eco-tourism จึงแปลว่า การท่องเที่ยวเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย หมายความว่า เป็นการท่องเที่ยว ที่เน้นในด้านสิ่งแวดล้อม อันเป็นที่อยู่อาศัย ของสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ ทั้งพืช สัตว์ และมนุษย์

ส่วนคำว่า นิเวศ ซึ่งเป็นคำมาจากภาษาสันสกฤต ที่นำมาใช้ในภาษาไทย แปลว่าบ้าน หรือที่อยู่อาศัย (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2546) ฉะนั้น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จึงเป็นศัพท์บัญญัติ ที่มีความหมายตรงกับคำในภาษาอังกฤษ อย่างเหมาะสม

นอกจากคำว่า Eco-tourism แล้ว ยังมีคำอื่น ๆ ที่มีความหมายใกล้เคียงหรือเกี่ยวข้องกันอีกหลายคำ ได้แก่ green-tourism แปลว่า การท่องเที่ยวสีเขียว หมายถึง การท่องเที่ยวสถานที่ทางธรรมชาติ โดยสีเขียวเป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติ bio-tourism แปลว่า การท่องเที่ยวเชิงชีวภาพ ซึ่งหมายถึง การท่องเที่ยวที่เน้นการศึกษาสิ่งมีชีวิตที่เกิดตามธรรมชาติ และ

agro-tourism แปลว่า การท่องเที่ยวเชิงเกษตร เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นในด้านเกษตรกรรม เพื่อให้เรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของพืชผลไร่นา และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกร ดังนั้นจึงมีผู้ให้คำจำกัดความของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ไว้ดังนี้

Ceballos Lascurain (1991 อ้างในสมชัย เบญจชัย, 2549) เป็นคนแรกที่ได้ให้คำจำกัดความของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่า “เป็นการท่องเที่ยว รูปแบบหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางไปยังแหล่งธรรมชาติโดยไม่ให้เกิดการรบกวนหรือทำคามเสียหายแก่ธรรมชาติ แต่มีวัตถุประสงค์ เพื่อชื่นชมศึกษาเรียนรู้ และเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ พืชพรรณ และสัตว์ป่าตลอดจนลักษณะทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในแหล่งธรรมชาติ เหล่านั้น”

กรมป่าไม้ (2548) ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่าเป็น “การท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่ง ที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางไปยังแหล่งธรรมชาติ และแหล่งวัฒนธรรมอย่างมีความรับผิดชอบโดยไม่ก่อให้เกิดการรบกวนหรือความเสียหายแก่ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมแต่มีวัตถุประสงค์อย่างมุ่งมั่น เพื่อชื่นชม ศึกษาเรียนรู้และเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ พืชพรรณ และสัตว์ป่าตลอดจนลักษณะทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในแหล่งธรรมชาติ นั้นอีกทั้งช่วยสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจที่ส่งผลให้การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมเกิดประโยชน์ต่อชุมชนอีกด้วย”

สมชัย เบญจชัย (2549) ได้สรุปความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง “การเดินทางท่องเที่ยวไปตามแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์ และมีการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมโดยมีการควบคุมผลกระทบ และสร้างบรรยากาศของการศึกษาเรียนรู้ ธรรมชาติแวดล้อมพร้อมกันให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม และได้รับประโยชน์เพื่อเพิ่มพูนคุณภาพชีวิต”

สุรเชษฐ์ เชษฐมาต (2549) ได้สรุปความหมาย ของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือการท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่ง ที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางไปยังแหล่งธรรมชาติ และแหล่งวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์ มีการอนุรักษ์สภาพแวดล้อม โดยมีการควบคุมผลกระทบ และสร้างบรรยากาศของการศึกษาเรียนรู้ ธรรมชาติแวดล้อม พร้อมให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม และ ได้รับประโยชน์เพื่อเพิ่มพูนคุณภาพชีวิตแหล่งธรรมชาติรวมทั้งแหล่งวัฒนธรรมอย่างมีความรับผิดชอบ โดยไม่ก่อให้เกิดการรบกวนหรือทำคามเสียหายแก่ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม และมีวัตถุประสงค์อย่างมุ่งมั่นเพื่อชื่นชมศึกษา เรียนรู้ และเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ พืชพรรณ และสัตว์ป่า ตลอดจนลักษณะทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในแหล่งธรรมชาติ นั้น อีกทั้งช่วยสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจที่ส่งผลให้การอนุรักษ์ปกป้องรักษาทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมให้เกิดประโยชน์ ต่อชุมชนท้องถิ่นด้วยแนวคิดพื้นฐานของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (2556: 12) ให้ความหมาย การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) คือการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศโดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อม และการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่นเพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกแห่งการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

สรุป ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือการเดินทางไปยังแหล่งที่เป็นธรรมชาติหรือท้องถิ่นที่มีเอกลักษณ์ของวิถีชีวิตดั้งเดิม โดยผู้เดินทางไม่ก่อให้เกิดความเสียหายหรือทำลายและรบกวนแต่อย่างใด แต่มีจุดประสงค์เพื่อชื่นชมความงาม เพื่อความเพลิดเพลิน หรือเพื่อศึกษาหา

ความรู้ในธรรมชาติเหล่านั้นด้วยความรู้สึที่ดีก่อให้เกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศน้อยหรือต่ำ เปิดโอกาสให้ผู้มาเยือนได้สัมผัส เรียนรู้ และเข้าใจธรรมชาติและเป็นการท่องเที่ยวที่สนับสนุนให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทในการมีส่วนร่วมทุกกระบวนการ ดังนั้นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จึงเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Conservation tourism) อันจะนำไปสู่การจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable tourism) โดยใช้ทรัพยากรอันทรงคุณค่าอย่างชาญฉลาดสามารถรักษาเอกลักษณ์ความเป็นธรรมชาติและวัฒนธรรมไว้นานที่สุด เกิดผลกระทบน้อยที่สุดและใช้ประโยชน์ได้ตลอดกาลยาวนานที่สุด

องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

องค์ประกอบหลักที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มี 4 ประการ ประกอบด้วย

1. องค์ประกอบด้านพื้นที่ เป็นลักษณะเฉพาะประการหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ การมุ่งเน้นในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ เพื่อประสานการท่องเที่ยวกับความพอใจในการเรียนรู้ และสัมผัสกับระบบนิเวศ (Eco-system) อาจมีบางแห่งที่รวมเอาลักษณะวัฒนธรรมที่มีวิถีชีวิตแบบธรรมชาติ หรือเป็นส่วนหนึ่งในระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ ไว้ (Nature-based tourism) ในทำนองเดียวกัน การท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ (Natural tourism) จึงไม่ใช่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศทั้งหมด ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการจัดการการท่องเที่ยว นั้น ๆ อาจเป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น (Identity or Authentic or Endemic or Unique) ธรรมชาตินั้นอาจรวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ(Eco-system) ในพื้นที่ด้วย

2. องค์ประกอบด้านการจัดการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบ (Responsible travel) โดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และอัตลักษณ์ท้องถิ่นซึ่งมีการจัดการที่ยั่งยืนครอบคลุมไปถึงการอนุรักษ์ทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกันและกำจัดมลพิษ และควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขตจึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการอย่างยั่งยืน (Sustainably managed tourism) เพื่อให้เกิดเป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบ (Responsibly travel) ที่ไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่น

3. องค์ประกอบด้านกิจกรรม และกระบวนการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีกระบวนการเรียนรู้ (Learning process) โดยมีการให้การศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยวเป็นการเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ความประทับใจ เพื่อสร้างจิตสำนึกที่ถูกต้องกับผู้เกี่ยวข้อง นักท่องเที่ยว ประชาชนท้องถิ่น และผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว จึงเป็นการท่องเที่ยวด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา (Environmental education-based tourism)

4. องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม เป็นการท่องเที่ยวที่มีการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่น หรือชุมชนท้องถิ่น (Involvement of local community or People participation) ที่มีบทบาทในมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติตามแผน และร่วมได้รับประโยชน์อย่างเสมอภาค คอยติดตามตรวจสอบ รวมถึงร่วมบำรุงรักษาทรัพยากรท่องเที่ยวอันจะก่อให้เกิดผลประโยชน์ในท้องถิ่น ทั้งการกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิต และการได้รับ

ผลตอบแทน เพื่อนำกลับมาบำรุงรักษา และจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วย ในที่สุดแล้วท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ

ดังนั้น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จึงเป็นการท่องเที่ยวแนวใหม่ ที่แตกต่างจากการท่องเที่ยวแบบปกติ หรือแบบประเพณีนิยม ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวเป็นหลัก และเน้นการส่งเสริมเพื่อเพิ่มรายได้ทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ไม่ใช่สิ่งตรงกันข้ามกับการท่องเที่ยวแบบคนละใหญ่ (Mass tourism) เพราะการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไม่ได้ถูกจำกัดที่ขนาดของการท่องเที่ยว แต่จำกัดที่รูปแบบกิจกรรมและขนาดที่เหมาะสมกับพื้นที่ นักท่องเที่ยวกลุ่มเล็ก ๆ สามารถทำลายสิ่งแวดล้อมได้เช่นเดียวกัน หรือมากกว่านักท่องเที่ยวคนละใหญ่ หากปราศจากการจัดการที่ดี การจัดการกับการท่องเที่ยวคนละใหญ่ในทิศทาง และภายใต้รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ จัดเป็น Mass ecotourism การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ไม่จำเป็นต้องเป็นการจัดการที่ง่าย ๆ ราคาถูก มีรูปแบบการท่องเที่ยวที่ยากลำบาก มีรายได้จากการท่องเที่ยวน้อย เพียงแต่มีการจัดการที่ดี มีการรักษาสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพ มีการประสานความเข้าใจกับนักท่องเที่ยว และให้ประโยชน์ที่เหมาะสม ตามความคาดหวังของนักท่องเที่ยว การท่องเที่ยวเชิงนิเวศอาจตอบสนองนักท่องเที่ยวได้ทุกกลุ่ม ทุกระดับ และมีรายได้สูงได้เช่นกันการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ให้ความสำคัญในการให้การศึกษา และสร้างจิตสำนึกมากกว่าการให้ความพึงพอใจอย่างไม่มีขอบเขตของนักท่องเที่ยว ดังนั้นจึงเป็นการท่องเที่ยวที่ต้องมีการประสานความเข้าใจกัน อย่างเหมาะสมตลอดกระบวนการ (กลุ่มจังหวัดภาคใต้ฝั่งอันดามัน, 2556)

มาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

กรมการท่องเที่ยว (2557) ได้กำหนดมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยยึดตามกรอบและแนวคิดพื้นฐานของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้แก่

- 1) ศักยภาพความเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง ความสามารถในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของพื้นที่โดยยึดตามหลักการของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
- 2) การจัดการเพื่อให้เกิดความยั่งยืน หมายถึง ความสามารถในการควบคุมดูแล การดำเนินงาน การจัดการแหล่งท่องเที่ยวตามหลักการของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
- 3) การสร้างจิตสำนึกและการให้การศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม
 - การสร้างจิตสำนึก หมายถึง การกระทำที่ก่อให้เกิดความรู้สึกรับผิดชอบ สนใจ ใส่ใจและการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม
 - การให้การศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม หมายถึง การให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับองค์ประกอบของแหล่งธรรมชาติและ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
- 4) การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชน/ชุมชน ได้มีส่วนร่วมในการคิดการพิจารณาตัดสินใจการดำเนินการและร่วมรับผิดชอบในการเรื่องต่างๆ ที่จะมีผลกระทบต่อประชาชนหรือชุมชนนั้นๆ รวมทั้งการกระจายรายได้หรือผลประโยชน์สู่ท้องถิ่น

จากแนวคิดพื้นฐานของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทั้ง 4 องค์ประกอบ ได้มีการกำหนดดัชนีชี้วัดมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แต่ละองค์ประกอบ ดังต่อไปนี้

1. ศักยภาพความเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศนับว่ามีความสำคัญมากที่สุด แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ควรจะเป็นแหล่งธรรมชาติที่สามารถก่อให้เกิดความพอใจในการเรียนรู้ และสัมผัสระบบนิเวศ อาจจะมี ความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ลักษณะวัฒนธรรมที่มีวิถีชีวิตแบบธรรมชาติ หรือว่าเป็นส่วนหนึ่งในระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยววันนั้น ๆ นอกจากนี้การคำนึงถึงความปลอดภัยของนักท่องเที่ยวเป็นสิ่งหนึ่งที่สำคัญในการจัดการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ ดังนั้นจึงสามารถสรุปดัชนีมาตรฐานคุณภาพได้ 4 ดัชนี ดังนี้

- 1) แหล่งธรรมชาติมีจุดดึงดูดด้านการท่องเที่ยวและเรียนรู้
- 2) มีความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งธรรมชาติ
- 3) แหล่งธรรมชาติมีความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น และ
- 4) ความปลอดภัยของแหล่งธรรมชาติในการท่องเที่ยว

2. การจัดการด้านการใช้ประโยชน์ของพื้นที่เพื่อให้เกิดความยั่งยืน จะพิจารณาการจัดการใน 4 ด้าน ได้แก่ ด้านการใช้ประโยชน์ในแหล่งท่องเที่ยว โดยอาศัยหลักการจำแนกเขตการจัดการ และการประเมินขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ ด้านการบริการนักท่องเที่ยว ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ไม่ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศและวัฒนธรรมท้องถิ่น ดังนั้นองค์ประกอบนี้จึงสามารถแบ่งออกเป็น 4 ดัชนี ได้แก่

- 1) การจัดการการใช้ประโยชน์ของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว
- 2) การจัดการด้านบริการนักท่องเที่ยว
- 3) การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว และ
- 4) การจัดการด้านการติดตามและการประเมินการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่

อันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว

3. การจัดการด้านการให้ความรู้ และการสร้างจิตสำนึก จะพิจารณาจากการดำเนินงานของหน่วยงานที่ดูแลรับผิดชอบพื้นที่ในการสร้างเสริมจิตสำนึก และการเรียนรู้ในเรื่องคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ ระบบนิเวศ และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมแก่นักท่องเที่ยว เจ้าหน้าที่ดูแลพื้นที่ผู้ประกอบการ และชุมชนท้องถิ่นที่อยู่โดยรอบแหล่งท่องเที่ยวซึ่งองค์ประกอบนี้ ประกอบด้วย 4 ดัชนี ได้แก่

- 1) มีศูนย์บริการที่ให้ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวและความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว
- 2) มีการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวในการประหยัดพลังงาน และการกำจัดของเสีย

อย่างถูกวิธี

3) มีการให้ความรู้ถึงคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ และการอนุรักษ์แก่ผู้นำเที่ยวผู้ประกอบการ และชุมชนท้องถิ่นที่อยู่โดยรอบแหล่งท่องเที่ยว และ

4) มีบุคลากรที่มีความรู้เรื่องระบบนิเวศ และการอนุรักษ์ให้บริการด้านความรู้แก่นักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการท่องเที่ยวและชุมชนท้องถิ่น

4. การมีส่วนร่วมของชุมชนในกิจกรรมการท่องเที่ยว เป็นการเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในรูปแบบต่างๆ ซึ่งจะช่วยทำให้ชุมชนได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวทั้งทางตรง และทางอ้อม ทำให้ชุมชนตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ เป็นการส่งเสริมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม องค์กรประกอบนี้จึงประกอบด้วย 2 ดังนี้ ได้แก่

- 1) ชุมชนท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว และ
- 2) ชุมชนท้องถิ่นมีรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การท่องเที่ยวในชุมชน

เป็นการจัดการท่องเที่ยวที่กลมกลืนกับสภาพท้องถิ่น และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติมากที่สุด โดยการใช้ลักษณะเด่นของชุมชน ทั้งลักษณะของเกษตรกรรม วัฒนธรรมท้องถิ่นและลักษณะธรรมชาติของท้องถิ่นมาเป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยว และจัดการอย่างเหมาะสมในด้านการให้บริการทางการท่องเที่ยวด้านต่าง ๆ เช่น ที่พัก การนำเที่ยว อาหาร และของที่ระลึก เพื่อรักษาความสมดุลของท้องถิ่นไว้ ชุมชนจะอาศัยลักษณะเด่นที่เป็นจุดขายและเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว ดังนั้นชุมชนจึงจำเป็นต้องรักษาคุณค่าลักษณะเด่นของชุมชนไว้ให้ยาวนาน พร้อมกับการรักษาสิ่งที่ดีงามที่มีอยู่ และเป็นลักษณะเด่นให้ยั่งยืนที่สุด โดยมีองค์ประกอบ 2 ข้อ คือ

1. ธรรมชาติ หมายถึง การใช้สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นและใช้ความสวยงาม ศักยภาพในการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวทางธรรมชาติมาพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว เช่น ล่องแก่ง ดูนก ชมพันธุ์ไม้ เทียวถ้ำ ดำน้ำดูปะการัง ศึกษาประวัติศาสตร์จากโครงกระดูกโบราณ หรือเยี่ยมชมบ้านพักบุคคลสำคัญ เป็นต้น

2. วัฒนธรรม หมายถึง การจัดกิจกรรมวัฒนธรรมประจำท้องถิ่นที่น่าสนใจให้เป็นกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น งานประเพณีต่าง ๆ ดำนาแล่ขานประจำท้องถิ่น การละเล่นพื้นเมือง เพลงและศิลปะประจำท้องถิ่น เป็นต้น

การจัดการท่องเที่ยวชุมชน ต้องมีการให้บริการด้านต่าง ๆ ให้แก่นักท่องเที่ยวเพื่อให้ นักท่องเที่ยวพึงพอใจ และรักษาลักษณะเด่นของชุมชนไปพร้อม ๆ กับบริการให้แก่นักท่องเที่ยว ได้แก่

1. ด้านอาหาร ต้องคำนึงถึงบริการที่ดี สามารถจัดรวมกับที่พักด้วยการรับประทานอาหารร่วมกับชาวบ้านในลักษณะโฮมสเตย์ หรือจัดเป็นแบบร้านค้าขายอาหาร โดยมีข้อควรปฏิบัติดังนี้

- ควรตกแต่งสถานที่ให้กลมกลืนกับสภาพท้องถิ่น ทั้งภายในและภายนอก เพื่อสร้างความประทับใจ
- อาหารมีมาตรฐาน ถูกสุขลักษณะ และสะอาด
- พนักงานบริการมีใจรักในการบริการ และได้รับการฝึกอบรมทั้งมารยาท และจรรยาบรรณ
- นำเสนอรายการอาหารท้องถิ่น และใช้ผลิตผลทางเกษตรที่ปลอดภัย และหาได้จากท้องถิ่นเพื่อใช้ปรุงอาหาร

2. ด้านสินค้าและของที่ระลึก ควรส่งเสริมให้ชุมชนผลิตสินค้าของที่ระลึกเพื่อขายแก่นักท่องเที่ยว ซึ่งส่งเสริมให้ชุมชนมีรายได้แล้ว ยังช่วยเผยแพร่ชื่อเสียงชุมชนและเป็นการประชาสัมพันธ์ท้องถิ่นได้อีกทางหนึ่ง สินค้าและของที่ระลึกควรมีลักษณะดังนี้

- รูปแบบและการบรรจุหีบห่อสินค้า ต้องคำนึงถึงการพกพาและดึงดูดนักท่องเที่ยวให้ซื้อหา มีหลากหลายขนาดให้เลือกซื้อ
- เป็นสินค้าหัตถกรรมพื้นบ้าน เช่น ผ้าทอ ผ้าไหม ไม้แกะสลัก เครื่องเงิน เครื่องถม เครื่องเขิน เครื่องปั้นดินเผา หรือเครื่องจักสาน ฯลฯ
- คุณภาพ และราคาสินค้า ควรมีมาตรฐาน
- มีเอกลักษณ์ท้องถิ่นเป็นส่วนประกอบ เช่น รูปภาพ และสถานที่สำคัญของจังหวัด เป็นต้น
- เป็นสินค้าหาได้ในท้องถิ่น เช่นผลิตผลทางการเกษตรทั้งสดและแปรรูป

3. ด้านการนำเที่ยว การนำเที่ยวที่ดีให้ถือเป็นบริการสำคัญที่นักท่องเที่ยวต้องการเพราะช่วยให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ และประทับใจแหล่งท่องเที่ยว ส่งผลให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรในท้องถิ่น ช่วยลดการทำลายและยังช่วยคุ้มครองกิจกรรมนักท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพที่สุด

4. ด้านที่พัก การจัดบริการที่พักอาจจัดการแบบพักกับชาวบ้านเรียกว่า โฮมสเตย์ คือพักในบ้านของชาวบ้าน ควรจัดที่พักพร้อมอาหารในชุมชน อาจรวมกันจัดตั้งเป็นกลุ่มขึ้นโดยจัดเป็นรูปของชมรมสหกรณ์ หรือกลุ่มที่มีสมาชิกในชุมชน และควรมียึดหลักดังนี้

- ความสะอาด และถูกสุขอนามัย
- ลักษณะรูปแบบของบ้านพัก ควรเป็นรูปแบบที่มีเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่นด้วย
- ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน
- อุปกรณ์เครื่องใช้พื้นฐาน เช่น ผ้าปูที่นอน ผ้าห่ม หมอน มุ้ง ห้องน้ำ และน้ำสะอาดพร้อมดื่มและใช้
- มีโครงสร้างที่ดี มีความปลอดภัย
- มีสภาพแวดล้อมที่ดี
- มีบริการอาหารและน้ำดื่มรวมที่พัก
- มีความจริงใจของสมาชิกในครอบครัวของเจ้าของบ้านที่จะต้อนรับผู้มาเยือน

การท่องเที่ยวชุมชนจะช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนให้ดีขึ้น โดยให้มีผลกระทบต่อชุมชนในแง่ไม่ดำน้อยที่สุด เพราะเป็นความร่วมมือจากคนในชุมชนเอง ใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด และเป็นการเพิ่มมูลค่าแก่ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น จะช่วยให้ชุมชนพัฒนาไปอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน

ผลกระทบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศต่อชุมชน

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้นำผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเข้ามาสู่ชุมชนท้องถิ่น และประเทศชาติอย่างมากมาย แต่ในขณะเดียวกันการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ก็ส่งผลกระทบต่อมนุษย์

หลากหลายประการด้วยเช่นกัน ผลกระทบจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีทั้งผลกระทบเชิงบวก และผลกระทบเชิงลบ ซึ่งแยกออกเป็น 4 ด้านใหญ่ ๆ ได้แก่ ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ ผลกระทบทางด้านสังคม ผลกระทบทางด้านวัฒนธรรม และผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งทั้ง 4 ด้านส่งผลกระทบต่อทั้งด้านบวก และด้านลบต่างกันไป

1. ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ

ผลกระทบเชิงบวกทางด้านเศรษฐกิจโดยเฉพาะอย่างยิ่งในชุมชนได้แก่ ช่วยให้เกิดอาชีพใหม่ ช่วยทำให้เกิดรายได้แก่ท้องถิ่นภายในประเทศช่วยให้เกิดการจ้างงาน และคนในชุมชนมีรายได้ที่เพิ่มขึ้น ในขณะที่เดียวกันผลกระทบเชิงลบด้านเศรษฐกิจได้แก่ ทำให้ค่าครองชีพของคนในพื้นที่เพิ่มสูงขึ้น ราคาที่ดินแพงขึ้นมีค่าใช้จ่ายต่างๆที่ต้องนำเข้าจากต่างประเทศเพื่อตอบสนองความต้องการนักท่องเที่ยวต่างชาติทำให้สูญเสียรายได้ออกนอกประเทศ และรายได้จากธุรกิจท่องเที่ยวต่าง ๆ เป็นไปตามฤดูกาล

2. ผลกระทบด้านสังคม

ผลกระทบเชิงบวกทางด้านสังคม ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ช่วยให้เกิดสันติภาพแห่งมวลมนุษยชนเป็นการพักผ่อนหย่อนใจของบุคคล ลดความเครียดคนในท้องถิ่นได้รับความสะดวกสบายมากขึ้น จากสาธารณูปโภคและสาธารณูปการในแหล่งท่องเที่ยวและบริเวณใกล้เคียงช่วยกระตุ้นความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคลในชาติต่าง ๆ และช่วยให้ประชาชนได้เห็นถึงความสำคัญของศิลปวัฒนธรรมประเพณีของแต่ละท้องถิ่น ส่วนผลกระทบเชิงลบได้แก่ ความรู้สึกที่ไม่ดีต่อคนในท้องถิ่นจากนักท่องเที่ยวปัญหาความไม่เข้าใจ และการขัดแย้งระหว่างคนท้องถิ่นกับนักท่องเที่ยวก่อให้เกิดการเลือนหายของอาชีพดั้งเดิมในท้องถิ่นการมีค่านิยมผิด ๆ จากการเลียนแบบนักท่องเที่ยว ปัญหาการบิดเบือนหลอกลวงเอาไรต์เอาเปรียบนักท่องเที่ยว ก่อให้เกิดปัญหาอาชญากรรม ปัญหาสังคมต่าง ๆ อาทิเช่น ยาเสพติด โรคเอดส์ ปัญหาโสเภณี เป็นต้น

3. ผลกระทบด้านวัฒนธรรม

ผลกระทบเชิงบวกทางด้านวัฒนธรรม ได้แก่ มีแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และนักท่องเที่ยวนิยมมากขึ้น เกิดงานเทศกาลเกี่ยวกับการท่องเที่ยว วัฒนธรรมได้รับการอนุรักษ์หรือถูกรื้อฟื้น หรือไม่เลือนจางหายไปส่วนผลกระทบเชิงลบ ได้แก่ วัฒนธรรมของนักท่องเที่ยวมีบทบาทในการรับวัฒนธรรมใหม่ (Acculturate) ของคนในท้องถิ่น เกิดภาวะตระหนก และสับสนทางวัฒนธรรม การยอมรับพฤติกรรม และเลียนแบบพฤติกรรมนั้น รวมทั้ง คุณค่าของงานศิลปะลดลง วัฒนธรรมประเพณี ที่ถูกนำเสนอขายในรูปแบบของสินค้าเน้นตอบสนองเฉพาะนักท่องเที่ยว

4. ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม

ผลกระทบเชิงบวกทางด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ เกิดการปรับปรุงและพัฒนาสภาพภูมิทัศน์และกายภาพให้ดีขึ้น เนื่องจากมีการลงทุนจากภาครัฐ ในด้านสาธารณูปโภค เพื่อการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวใหม่ ๆ เกิดการปรับปรุงแก้ไข มาตรการ ระเบียบตลอดจนกฎหมายต่าง ๆ ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในระยะยาวรวมทั้งมีการรณรงค์ให้เกิดความตระหนักในการกำจัดของเสียประเภทต่าง ๆ อาทิเช่น น้ำเน่า ขยะมูลฝอย โดยเฉพาะที่พัก หรือร้านอาหารที่อยู่ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยว เกิดโครงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ที่เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยว และการตื่นตัวจัดตั้งมูลนิธิพิทักษ์สิ่งแวดล้อมมากขึ้น ส่วนผลกระทบเชิงลบ ได้แก่ พื้นที่ธรรมชาติบางส่วนถูกทำลาย เพื่อการ

สร้างที่พักในแหล่งธรรมชาติ กิจกรรมนันทนาการบางประเภทมีผลต่อธรรมชาติ อาทิ การตั้งแคมป์ไฟ การตัดต้นไม้ การสร้างสิ่งอำนวยความสะดวก อาจส่งผลกระทบต่อภูมิทัศน์ของแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติการท่องเที่ยวแบบทัวร์ป่า อาจส่งผลกระทบต่อธรรมชาติในแง่ดินถล่ม การบุกรุกพื้นที่ปัญหาการรुक้าพื้นที่ธรรมชาติ การรบกวนธรรมชาติอันเกิดจากการไม่จำกัดจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้าเยี่ยมชมธรรมชาติ เกิดการพัฒนาและใช้ประโยชน์จากที่ดินในแนวทางที่ไม่เหมาะสม เกิดการรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของผู้ประกอบการในแหล่งท่องเที่ยวบางราย เป็นต้น (พิทยะ ศรีวัฒนสาร, 2553)

สรุปโดยภาพรวม การอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิม กำลังได้รับความนิยมนักท่องเที่ยว และมีแนวโน้มมากขึ้น แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ได้ถูกเปลี่ยนถ่ายเข้าสู่อุตสาหกรรมท่องเที่ยวโดยรวมอย่างเป็นลำดับ และกำลังปรับเปลี่ยนสภาพไปสู่การจัดการที่คำนึงถึงขีดความสามารถการรองรับของธรรมชาติ ชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรม และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน และมุ่งเน้นสิ่งแวดล้อม และฐานทรัพยากรของพื้นที่ท่องเที่ยวเป็นสำคัญ ดังนั้น จึงเป็นโอกาสในการสร้างเอกลักษณ์ และตราสัญลักษณ์สินค้าทางการท่องเที่ยว วัฒนธรรมและธรรมชาติของประเทศไทยให้เป็นที่รู้จัก และได้รับการยอมรับในระดับสากล การให้ความสนใจกับการท่องเที่ยวชุมชน มรดกทางวัฒนธรรม และการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรผู้สูงอายุ ส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมการท่องเที่ยว โดยนักท่องเที่ยวให้ความสำคัญกับคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยวที่ต้องปลอดภัย สะอาด มีการรักษาสิ่งแวดล้อม และใช้สื่อสารสนเทศในการท่องเที่ยวมากขึ้น รูปแบบของการท่องเที่ยวจึงมีแนวโน้มท่องเที่ยวแบบอิสระ สนใจการท่องเที่ยวเฉพาะทาง เช่น การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ และการท่องเที่ยวแบบมีที่พักระยะสั้นและยาว หรือโฮมสเตย์ และลองสเตย์มากขึ้น มีการกระจายอำนาจและเปิดโอกาสให้ชุมชนและท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการมากขึ้น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ให้สิทธิชุมชน ในการอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น และของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ปัจจุบันองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจึงมีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว อย่างไรก็ตาม โครงสร้างการบริหารจัดการยังขาดเสถียรภาพ ขาดองค์กรกลางที่มีอำนาจในการบังคับให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกระทำตามแผนรวม และบังคับใช้กฎหมายอย่างมีประสิทธิภาพและรวมถึงกฎระเบียบของรัฐที่ตามไม่ทันการพัฒนาในภาคเอกชน การวางแผนที่ไม่นำไปสู่การปฏิบัติหรือการลงทุนขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน และภาคเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) และชุมชน ขาดความรู้ด้านการท่องเที่ยว โดยเฉพาะการจัดการภูมิทัศน์และการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวในระดับท้องถิ่น การลงทุนด้านการท่องเที่ยวเน้นการก่อสร้างมากกว่าการจัดการภูมิทัศน์ และขาดการมีส่วนร่วมจากชุมชนในท้องถิ่น และหน่วยงานทุกระดับ ทำให้การพัฒนาการท่องเที่ยวขาดความเชื่อมโยงระหว่างท้องถิ่น จังหวัด กลุ่มจังหวัด และประเทศ (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2554)

หลักเกณฑ์ นโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

หลักเกณฑ์ในการกำหนดแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จะมุ่งเน้นการท่องเที่ยวในรูปแบบของการปลูกจิตสำนึกต่อการรักษา สภาพแวดล้อม และวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมและจัดให้มีการท่องเที่ยวใน แหล่งธรรมชาติเป็นหลัก ซึ่งหลักเกณฑ์การกำหนดแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จะประกอบไปด้วย ข้อกำหนดต่าง ๆ ตามกองอนุรักษ์การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยกับสมาคมไทยการท่องเที่ยวเชิง อนุรักษ์และผจญภัยกำหนดขึ้น แหล่งใดไม่สามารถจัดการให้ได้ครบตามเกณฑ์กำหนดก็สามารถเป็น แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ ดังนี้ (กรมการท่องเที่ยว, 2557)

1. มีป้ายสื่อความหมายบนเส้นทางศึกษาธรรมชาติ เป็นระยะ ๆ เพื่อให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว
2. มีการจัดทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติ ทั้งเส้นไป และกลับ รวมตลอดเส้นทางเป็นแบบวงรอบ หรือวงกลม ซึ่งเป็นระยะทางเริ่มตั้งแต่ 1 กิโลเมตรเป็นต้นไป
3. มีความพร้อมในการบริหารจัดการ ภายในศูนย์มีการบริการอำนวยความสะดวกเบื้องต้น มี เคา์นเตอร์บริการข่าวสาร มุมนิทรรศการ ห้องสุขา มุมจำหน่ายอาหารและเครื่องดื่ม ลักษณะการ บริการเป็นเจ้าของบ้านที่ดี และความปลอดภัย
4. เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เป็นแหล่งที่มีระบบนิเวศสมบูรณ์
5. มีการบริหารจัดการพื้นที่ และบริการร่วมกับประชาชนในท้องถิ่น องค์กรภาครัฐบาล องค์กรเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน ตลอดจนองค์กรที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น
6. มีมีคฤหาสน์ท้องถิ่น ที่มีความรอบรู้
7. มีการกำหนดขีดความสามารถ ในการรองรับของพื้นที่จำนวนนักท่องเที่ยวต่อครั้งต่อวัน
8. มีแผนที่และคู่มือแนะนำเที่ยวประกอบ เพื่อสื่อความหมายในการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว
9. แหล่งท่องเที่ยวที่มีที่พักแรม จะต้องเป็นที่พักแรมที่ได้มาตรฐานและรักษาสิ่งแวดล้อม
10. มีแผนพัฒนาบุคลากรและการบริการ เพื่อพัฒนาให้ก้าวสู่ระดับมาตรฐานสากล
11. มีแผนพัฒนาพื้นที่ นโยบายต่อการรักษาสภาพแวดล้อมและภูมิปัญญาท้องถิ่นชัดเจน เช่น การจัดการขยะปฏิภูม การจัดการน้ำเสีย การจัดการป้องกันมลพิษต่าง ๆ

นโยบายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ได้กำหนดนโยบายเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิง นิเวศอย่างยั่งยืน ดังนี้ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2544)

1. ต้องให้ความสำคัญในการมีส่วนร่วมของประชาชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการ จัดการทรัพยากร การบริการ ในการแลกเปลี่ยนความรู้และวัฒนธรรมชุมชนในกระบวนการ การท่องเที่ยวรวมทั้งการมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนา หรือการให้ประชาชนมีตัวแทนเป็น คณะกรรมการร่วมในทุกระดับ
2. ต้องคำนึงถึงการพัฒนาด้านการให้การศึกษาสร้างจิตสำนึกที่ดีในการรักษาระบบนิเวศ ร่วมกัน

3. ต้องคำนึงถึงศักยภาพของทรัพยากรที่มีอยู่มีการจัดกิจกรรมเหมาะสม และการปรับให้เกิดความสมดุลกับรูปแบบ และกิจกรรมเดิมที่มีอยู่
 4. ต้องมีการควบคุมดูแลรักษาและจัดการทรัพยากรให้คงสภาพเดิมให้มากที่สุด
 5. นำแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเข้าสู่แผนพัฒนาระดับต่าง ๆ ได้แก่ แผนพัฒนาท้องถิ่น แผนพัฒนาจังหวัดและแผนพัฒนาภาค พร้อมทั้งให้มีการจัดสรรและกระจายงบประมาณอย่างทั่วถึง และอย่างเพียงพอ
 6. องค์กรต่าง ๆ กำหนดบทบาทที่ชัดเจนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยมีการจัดสรรงบประมาณ บุคลากร และกำหนดวิธีการที่เหมาะสม
 7. จัดให้มีเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยให้มีการประสานงานด้านข้อมูลข่าวสารและมีการจัดการร่วมกันทุกระดับ ตลอดจนสนับสนุนการศึกษา วิจัยและประเมินผลของการพัฒนาอย่างรอบด้านเพื่อกำหนดแนวทางจัดการ การแก้ไขปัญหา รวมทั้งการปรับปรุงแผนอย่างเป็นขั้นตอน
 8. จัดทำแนวทางปฏิบัติ คู่มือการจัดการ เพื่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างถูกต้อง
 9. มีการใช้กฎหมายเพื่อควบคุม ดูแลรักษาสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวอย่างเคร่งครัด โดยเน้นการแนะนำตักเตือน และสร้างวินัยในการท่องเที่ยวควบคู่ไปด้วย
- แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2544)
1. การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ต้องมีการควบคุมดูแลรักษา และจัดทรัพยากรให้คงสภาพเดิมไว้มากที่สุด หลีกเลี่ยงหรือลดเว้นการท่องเที่ยวในพื้นที่ที่อ่อนไหวหรือง่ายต่อการถูกรบกวน และฟื้นตัวได้ยาก
 2. การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ต้องคำนึงถึงศักยภาพของทรัพยากรที่มีอยู่ มีการจัดกิจกรรมที่เหมาะสมกับพื้นที่และปรับปรุงให้สมดุลกับรูปแบบหรือกิจกรรมเดิมที่มีอยู่ โดยหลีกเลี่ยงความขัดแย้งอย่างรุนแรงต่อการท่องเที่ยวในรูปแบบอื่น
 3. ต้องมีการศึกษา วิจัย และติดตามประเมินผลการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างรอบด้าน เพื่อกำหนดแนวทางการจัดการ การแก้ไขปัญหา และการปรับปรุงแผนอย่างเป็นขั้นตอน
 4. จัดทำแนวทางปฏิบัติ คู่มือการจัดการแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างถูกต้อง
 5. การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ต้องคำนึงถึงการพัฒนาด้านการให้การศึกษา การสร้างจิตสำนึกที่ดีในการรักษาระบบนิเวศร่วมกัน มากกว่าการมุ่งเน้นความเจริญทางเศรษฐกิจ และรายได้เพียงอย่างเดียว
 6. การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ต้องให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนและองค์กรท้องถิ่น ในการจัดการทรัพยากร การแลกเปลี่ยนความรู้ และวัฒนธรรมของชุมชนในกระบวนการท่องเที่ยว อีกทั้งการมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาหรือให้ประชาชนมีตัวแทนเป็นคณะกรรมการร่วมในทุกระดับ
 7. การควบคุม ดูแล รักษาสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวอย่างเคร่งครัด โดยเน้นการแนะนำตักเตือนและการสร้างวินัยการท่องเที่ยวควบคู่กันไปด้วยกัน

8. จัดให้มีเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อให้เกิดการประสานงานด้านข้อมูลข่าวสาร และการจัดการร่วมกันทุกระดับ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ

สำนักพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (2556) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อย่างยั่งยืน บนเส้นทางสีเขียว กรณีศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา ปัจจัยองค์ประกอบปัญหาอุปสรรคอันจะนำไปสู่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืนบนเส้นทางสีเขียว โดยเลือกแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นที่รู้จักกัน ในระดับพื้นที่ ผลการศึกษา พบว่า ปัจจัยที่จะทำให้แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืนที่สำคัญ คือ 1) ด้านพื้นที่ ประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวและสภาพภูมิทัศน์แหล่งท่องเที่ยวที่มีทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นฐานที่สำคัญสะท้อนภาพความงดงาม และแปลกตา 2) ด้านกิจกรรม และกระบวนการ ส่งเสริมการท่องเที่ยวส่งเสริม ให้แหล่งท่องเที่ยวมีกิจกรรมเสริม เพื่อจูงใจให้นักท่องเที่ยวได้เข้าชม ความงดงาม และแปลกตาของแหล่งท่องเที่ยวควบคู่กับการจัดกิจกรรมเพิ่มเติมทางวัฒนธรรม ประเพณี การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมในรูปแบบต่าง ๆ รวมทั้งกิจกรรมด้านการ เรียนรู้ควบคู่กับการส่งเสริมด้านการประกอบอาชีพ ผลิตภัณฑ์ชุมชนทั้งสินค้า และบริการต่าง ๆ โดยมีการเชื่อมโยงเรื่องราวของกิจกรรม ให้สอดคล้องสัมพันธ์กับแหล่งท่องเที่ยว อย่างเป็นทางการเรียบร้อย เป็นเรื่องราวอย่างต่อเนื่อง ไม่เฉพาะฤดูกาลโดยอาจเรียกว่า “การท่องเที่ยวมีชีวิต” 3) ด้านการมีส่วนร่วม ประกอบด้วยประชาชนในพื้นที่ รวมทั้งภาคราชการเอกชน และประชาสังคมมีบทบาทในการ แก้ไขปัญหาและพัฒนาพื้นที่ร่วมกันโดยประชาชนในพื้นที่ต้องมีค่านิยมที่รักและหวงแหน ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมเป็นหลักมีแนวความคิดริเริ่มแก้ไขปัญหาค้นหาพื้นที่ด้วย ศักยภาพ และภูมิปัญญาท้องถิ่นรวมทั้งการร่วมรับรู้ข้อมูลการพัฒนา และ 4) ด้านการบริหารจัดการ เป็นองค์ประกอบสำคัญ เป็นกลไกสนับสนุนให้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีความยั่งยืนโดยต้องอาศัย ศักยภาพขององค์ประกอบทั้ง 3 ด้านเป็นพื้นฐานหลัก เพื่อให้การบริหารจัดการสามารถขับเคลื่อนได้ อย่างมีประสิทธิภาพ จำเป็นที่ต้องมีองค์ประกอบด้านศักยภาพของผู้นำเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาให้ สัมฤทธิ์ผล โดยใช้องค์ความรู้สมัยใหม่ และภูมิปัญญาท้องถิ่น ผสมผสานวัฒนธรรมประเพณีชุมชนและ มีข้อเสนอแนะว่า 1) ควรให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อมโดยรักษาความเป็นทรัพยากรธรรมชาติให้คงไว้ และการปรับปรุงภูมิทัศน์โดยรอบบริเวณแหล่งท่องเที่ยว 2) ควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาองค์ความรู้ ในการเข้าใจถึงการท่องเที่ยวเชิงนิเวศการสร้าง story ของแหล่งท่องเที่ยวโดยเน้นประวัติ และ ความสำคัญ และพัฒนานวัตกรรมใหม่ ที่สอดคล้องกับภูมิสังคม เพื่อส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวให้ มีความหลากหลาย และแปลกใหม่อยู่เสมอ

มัชฌิมา อุดมศิลป์ (2556) ได้ทำการศึกษาเรื่อง แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ของชุมชนคลองโคกน จังหวัดสมุทรสงคราม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ

1) ศึกษาแรงจูงใจของนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวในชุมชนคลองโคกนจังหวัดสมุทรสงคราม 2) ศึกษาการ ปฏิบัติที่เป็นเลิศ ของชุมชนคลองโคกนจังหวัดสมุทรสงคราม 3) ศึกษาแนวทางการส่งเสริมการ

ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ของชุมชนคลองโค่นจังหวัดสมุทรสงคราม ใช้การวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method Research) เก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ และเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่างจำนวน 361 คน ใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ ผลการวิจัย พบว่า 1) แรงจูงใจของนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวในชุมชนคลองโค่น มีแรงจูงใจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนคลองโค่นจังหวัดสมุทรสงคราม ในภาพรวม 5 ด้าน อยู่ในระดับมาก (ด้านความประทับใจ ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว ด้านสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก และด้านความสามารถในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว) 2) การปฏิบัติที่เป็นเลิศของชุมชนคลองโค่น จังหวัดสมุทรสงคราม เป็นต้นแบบ ในเรื่องของอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน ความมีจิตสาธารณะของชุมชนในความร่วมมือและการจัดการ รวมไปถึงการรวมกลุ่มกันอย่างเข้มแข็งของสมาชิกในชุมชนในการทำปะปาลองโค่น จากภูมิปัญญาชาวบ้านจนมีชื่อเสียงโด่งดังและการใช้ชีวิตแบบพอเพียง และ 3) แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ของชุมชนคลองโค่น จังหวัดสมุทรสงคราม พบว่าควรมีการส่งเสริม ประชาสัมพันธ์ให้มากกว่านี้ เพื่อให้เกิดการกระจายตัวของนักท่องเที่ยวอย่างสม่ำเสมอ ดังนั้นหน่วยงาน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับระดับจังหวัด ควรเร่งรัด และสนับสนุนส่งเสริมประชาสัมพันธ์อย่างจริงจัง และควรประชาสัมพันธ์อย่างสม่ำเสมอ ควรมีการฝึกอบรม หรือมีโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชน เนื่องจากการท่องเที่ยวเป็นการท่องเที่ยวที่อาศัยทรัพยากรทางธรรมชาติ ที่ผนวกเข้ากับวิถีชีวิตวัฒนธรรมของชุมชน ดังนั้นหน่วยงาน และภาคส่วนที่เกี่ยวข้องควรให้การสนับสนุนชี้แนะแนวทางให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของจังหวัด และเชื่อมโยงกับแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ

สุจิตราภรณ์ จุสปาโล (2556) การวิจัยเรื่องการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ในพื้นที่เกาะสาหร่าย จังหวัดสตูล มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างโปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเกาะสาหร่าย จังหวัดสตูล ใช้วิธีการศึกษาข้อมูลปฐมภูมิจากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การประชุมระดมความคิด จากเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบล ผู้นำชุมชน และประชาชนในท้องถิ่น ผลการศึกษาพบว่าโปรแกรมการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับชุมชน เพื่อการเรียนรู้วิถีชีวิตความพอเพียงของชาวบ้านร่วมกิจกรรมรักษาสีเขียวสิ่งแวดล้อม เช่นเดินชมปะการัง สัมผัสสัตว์หลากหลายชนิด การเลี้ยงสาหร่ายผมนาง ปลูกหญ้าทะเลอาหารพะยูน ปล่อยพันธุ์ปูม้าไข่ สร้างบ้านปลาการ์ตูน ปลูกปะการังเขากวาง เป็นต้น โดยพักโฮมสเตย์ชุมชน ระยะเวลา 2 วัน 1 คืน และรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยกำหนดโครงสร้างการบริหารและบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ เพื่อการจัดการท่องเที่ยวชุมชน และสร้างรายได้ต่ออาชีพเสริมการท่องเที่ยว โดยนำร่องที่ชุมชนบ้านนาอันใหญ่ หมู่ที่ 2 ตำบลเกาะสาหร่าย จังหวัดสตูล

ปานจิตร จินศิริ และ พีรสิทธิ์ คำนวนศิลป์ (2556) ศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อชุมชนชาวเกาะพะงัน มีวัตถุประสงค์ เพื่อชี้ให้เห็นว่าการส่งเสริมและความเติบโตของการท่องเที่ยวในอำเภอเกาะพะงัน ส่งผลกระทบต่อทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมต่อชุมชนเกาะพะงันเป็นอย่างมาก ก่อให้เกิดการเพิ่มรายได้ให้แก่ประชาชนผู้อาศัยอยู่ในชุมชนเกาะพะงัน โดยรายได้ส่วนใหญ่มาจากการประกอบธุรกิจบ้านเช่า พักค้างแรมแก่นักท่องเที่ยว รถเช่า ร้านอาหาร ขณะเดียวกัน การที่มีนักท่องเที่ยวมาเพิ่มขึ้น ทำให้เกิดการเพิ่มขึ้นของอุปสงค์ด้านเครื่องบริโภคทุก

ชนิด มีการแย่งกันซื้อสินค้าประเภทอาหาร ส่งผลให้ค่าครองชีพประชาชนเพิ่มขึ้น คนในพื้นที่เปลี่ยนอาชีพจากเกษตรกรรมทำสวนมะพร้าว มาสู่ธุรกิจทางด้านบริการมากขึ้นในทางด้านสังคมและวัฒนธรรม พบว่าคนในเกาะพะงัน มีความเป็นอยู่แบบสังคมเมืองมากขึ้น มีความเห็นแก่ตัวมีการแต่งกายแบบนุ่งน้อยห่มน้อย เหมือนนักท่องเที่ยวชาวตะวันตกมากขึ้น มีหญิงสาวจากต่างถิ่นมาขายบริการทางเพศเพิ่มมากขึ้น ชีวิตความเป็นอยู่ที่สงบและอิงอยู่กับธรรมชาติได้เริ่มหายไป เหลืออยู่เพียงแต่ในความทรงจำของคนพื้นเมืองในเกาะพะงัน พื้นที่ในบริเวณเกาะเริ่มประสบกับผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อม มีน้ำเสียที่เกิดจากโรงแรมที่พัก และตลาดมากขึ้น มีเสียงดังในยามค่ำคืนที่เกิดจากแหล่งบันเทิงมากขึ้น มีขยะที่เกิดจากการบริโภคต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้น ทำให้เป็นปัญหาใหญ่ ที่ต้องรีบแก้ไข

สุภาพร สุกสีเหลือง งอกงาม เอี่ยมศรีปลั่ง และ อภิรดี ช้วนตัน (2553) ศึกษาเรื่องแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ของจังหวัดนนทบุรี ภายใต้การจัดการ และการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว ความต้องการในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ความต้องการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ บริเวณแหล่งท่องเที่ยว และเพื่อเสนอแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ของจังหวัดนนทบุรี ผลการศึกษา ความต้องการในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ส่วนใหญ่ต้องการให้มีการพัฒนาในด้านความปลอดภัย และระบบสาธารณูปโภค ด้านการศึกษาความต้องการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่วิจัย พบว่า ต้องการให้มีการจัดสรรผลประโยชน์ที่เกิดจากกิจกรรมท่องเที่ยวอย่างยุติธรรม แก่ชุมชนและทุกคนที่เกี่ยวข้อง รองลงมา คือ ต้องการมีส่วนร่วมในการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยว และต้องการให้มีการประเมินผลกระทบ ที่เกิดจากการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ส่วนแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในพื้นที่วิจัย 4 แหล่ง ควรกำหนดเป็นกลยุทธ์ในการพัฒนา 5 ด้าน คือ 1) กลยุทธ์ในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว 2) กลยุทธ์ในการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยว 3) กลยุทธ์ในการส่งเสริม และสนับสนุนการให้ความรู้แก่ชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 4) กลยุทธ์การมีส่วนร่วมของชุมชน และการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม และ 5) กลยุทธ์ในการพัฒนาด้านประชาสัมพันธ์

อรุณศรี อื้อศรีวงศ์ (2551) รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลห้วยแร้ง จังหวัดตราด การวิจัยนี้ มุ่งเน้นการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนตำบลห้วยแร้ง อำเภอเมือง จังหวัดตราด และการนำรูปแบบการพัฒนาของตำบลห้วยแร้งไปประยุกต์ใช้ในการสร้างพื้นฐานในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ วัตถุประสงค์ของการวิจัยมี 3 ประการคือ 1) เพื่อศึกษาทรัพยากรการท่องเที่ยวบ้านห้วยแร้ง 2) เพื่อศึกษาความเป็นไปได้ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในตำบล และ 3) เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เหมาะสมกับท้องถิ่น วิธีการวิจัยเป็นวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) และประยุกต์ใช้รูปแบบของการจัดการท่องเที่ยวที่ได้ผลสูงสุด เพื่อให้ได้ผลลัพธ์ในการดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย ประกอบด้วยบุคลากร 4 กลุ่มที่เข้าร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนทุกขั้นตอน คือกลุ่มตัวแทนภาครัฐกลุ่มภาคเอกชนกลุ่มชุมชนห้วยแร้ง และกลุ่มนักท่องเที่ยว ในการดำเนินการวิจัย ได้นำเทคนิควิธีการหลายรูปแบบเข้ามาใช้ในการดำเนินการกับกลุ่มเป้าหมาย เพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วม และเทคนิคที่สำคัญคือ PIC ซึ่งประกอบด้วยการมีส่วนร่วม (Participatory) การเพิ่มพูนพัฒนา

(Incremental) การประสานงานและการร่วมมือกัน Coordination/Cooperation/Collaboration) ซึ่งเป็นรูปแบบการพัฒนา ที่เน้นชุมชนเป็นศูนย์กลาง ผลของการวางแผนการดำเนินงานพัฒนาการท่องเที่ยวของผู้มีส่วนร่วม ทำให้สามารถพัฒนาเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศขั้นในชุมชน อันประกอบด้วยกิจกรรมการท่องเที่ยวในลำคลองห้วยแร่ ที่มีความยาวเป็นระยะทาง 7 กิโลเมตร การเที่ยวสวนผลไม้ การตกกุ้งหลวง ข้าวห่อกาบหมาก และขนมจาก ทำจากภูมิปัญญาท้องถิ่น และที่พักแบบโฮมสเตย์ การวางแผนดำเนินงานอย่างมีส่วนร่วม ไม่เพียงช่วยให้ชุมชนสามารถจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ แต่ยังทำให้เกิดโครงการพัฒนาที่ยั่งยืนอื่น ๆ ในชุมชน เช่น ผลผลิตแปรรูปมังคุด การนวดบำบัด การฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นในการปลูกข้าว การละเล่นกลองยาว และเพลงรำพา และยังทำให้เกิดการดำเนินการธุรกิจการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากเปลือกผลไม้ เป็นสบู่เครื่องสำอาง และจากวัสดุพืชเป็นยาสมุนไพร และยาต้ม

สมบัติ เชื้อทหาร (2547) การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศหมู่บ้านทรงไทยปลายโพงพาง อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศหมู่บ้านทรงไทยปลายโพงพาง อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม และเพื่อศึกษาผลกระทบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศต่อสภาพแวดล้อมของหมู่บ้านทรงไทย ปลายโพงพาง ด้วยวิธีเชิงคุณภาพ โดยมีขอบเขตด้านพื้นที่การศึกษา คือตำบลปลายโพงพาง อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ผลการศึกษาพบว่า สาเหตุที่ชุมชนตำบลปลายโพงพาง สามารถจัดการให้ชุมชนที่เดิมประชาชนมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย และสงบแวดล้อมด้วยสวนไม้ผล ต้นจาก ตลอดสองฝั่งคลอง และลำกระโดงสภาพบ้านเรือน เป็นบ้านทรงไทยที่มีอายุประมาณ 100 ปีเป็นเอกลักษณ์ มาเป็นชุมชนที่มีการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศหมู่บ้านทรงไทยปลายโพงพางได้ นั้นเกิดจากปัจจัย 3 ประการคือ 1) นโยบายของรัฐบาลที่ต้องการแก้ไขปัญหาการฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวเสื่อมโทรม 2) สภาพภูมิศาสตร์ที่เหมาะสมของตำบลปลายโพงพาง และ 3) การได้รับการช่วยเหลือสนับสนุน จากรัฐวิสาหกิจที่มีหน้าที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยตรง คือ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย หน่วยภาครัฐ คือ จังหวัดสมุทรสงคราม และการร่วมมือดำเนินการของชุมชนคือ ชาวบ้านและผู้นำท้องถิ่น ผลกระทบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ต่อสภาพแวดล้อมของหมู่บ้านทรงไทยปลายโพงพาง ที่พบมี 2 ด้านได้แก่ ผลกระทบในด้านดี คือ มีการปรับปรุงบ้านพักให้สะอาดและทันสมัย การสร้างความรักในท้องถิ่น และความภูมิใจของชุมชน ตลอดจนการเกิดความเข้าใจและการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างเชื้อชาติ รวมถึงการทำให้ชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้น ส่วนการศึกษาผลกระทบในด้านเสีย พบว่ามีการพังทลายของฝั่งคลอง มลภาวะทางเสียง และปัญหาขยะที่ทำความสกปรกให้กับคลอง ซึ่งส่วนมากเกิดจากนักท่องเที่ยวที่ไม่ได้พักค้าง

งานวิจัยต่างประเทศ

David Barkin. (1996) งานวิจัยเรื่อง Ecotourism: A Tool for Sustainable กล่าวว่าการดำเนินการ เพื่อให้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ประสบความสำเร็จนั้น จะต้องส่งเสริมให้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ พัฒนาสู่ความยั่งยืน โดยส่งเสริมให้คนในท้องถิ่น และผู้ประกอบการ มีคุณภาพชีวิตที่ดี โครงการต่าง ๆ ของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ต้องคำนึงถึง การเป็นองค์กรของสังคม ที่อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยที่การดำเนินการโครงการจะต้องเป็นวาระพิเศษ และแพร่หลาย เป็นการส่งเสริมระหว่างการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ และการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ซึ่งเป็นประเด็นที่กำลังโด่งดัง และ ขณะเดียวกันก็ขัดแย้ง

กันอยู่ในตัว กล่าวคือเป็นเรื่องทันสมัย แต่ก็ไม่ใช่ความต้องการของผู้คนทั้งหมด ความเป็นสองสิ่งนี้ จึงเป็นกลยุทธ์ใหม่ ของการพัฒนาการท่องเที่ยวท้องถิ่นในโลกปัจจุบัน ในเรื่องการสร้างประสิทธิภาพของผลผลิตด้วยการผลิตขนาดเล็ก โดยใช้ทรัพยากรที่น้อยลง จากประสบการณ์ที่ได้จาก โครงการ Monarch Butterfly ใน ซึ่งตัวยู 5,000 ไมล์ระหว่างคานาดา และเม็กซิโก พบว่า เป็นการผสมผสานระหว่างความเป็นวิทยาศาสตร์ ของอเมริกา และความเป็นภูมิศาสตร์ธรรมชาติ ซึ่งมีนัยสำคัญทั้งทางสังคม และวิทยาศาสตร์ปรับเปลี่ยนไปตามภูมิภาค นอกจากนี้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่ประสบความสำเร็จนั้น เกิดจากการให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการวางแผน และให้ข้อเสนอแนะ เรื่องกฎ ระเบียบ ข้อบังคับต่าง ๆ รวมถึงการจัดโปรแกรมทัวร์ ที่ช่วยส่งเสริมรายได้ และการจ้างงานในท้องถิ่น อีกทั้งต้องคงไว้ ซึ่งความเป็นธรรมชาติของต้นไม้ ดอกไม้ และสัตว์ป่า ให้คงอยู่กับธรรมชาติอย่างยั่งยืน

Geoffrey Wall. (1996) ทำการวิจัยเรื่อง Ecotourism: Change Impacts and Opportunity. พบว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เปรียบเสมือนตัวขับเคลื่อน เพื่อการเปลี่ยนแปลง เป็นตัวกำหนดสภาพแวดล้อม และการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงใหม่ กิจกรรมใหม่ และการอำนวยความสะดวกสบายใหม่ ระหว่างผู้คนที่มีความคิดต่าง ๆ ถือเป็นโครงสร้างสรรค์พลัง ของการเปลี่ยนแปลง และความสมดุลซึ่งมีขนาดที่หลากหลาย ทั้งจากระดับโลก และท้องถิ่น การวัดผลกระทบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ต่อผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย นับเป็นความท้าทาย เช่นความยากของการจัดทำฐานการวัดการวัดการวัดการเปลี่ยนแปลง ความยากของการทำให้คลี่คลายระหว่างการจูงใจของผู้คนเปลี่ยนไปจากธรรมชาติของคน ความต่อเนื่องเชิงเวลาและเชิงพื้นที่ ระหว่างสาเหตุ และผลกระทบ, ปฏิสัมพันธ์เชิงซ้อน ผลกระทบขั้นปฐม ผลกระทบขั้นที่สอง และผลกระทบขั้นต่อมา เป็นต้น ซึ่งในปัจจุบันยังไม่มีรายงานผลการวิจัยใด ที่บ่งบอกถึงผลกระทบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เช่น ความหลากหลายของกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง, กิจกรรมที่เกิดขึ้น, การเคลื่อนย้ายของกิจกรรม, การสะสมของผลกระทบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นต้น เหล่านี้ เนื่องจากอุปสรรคที่สำคัญ คือเกิดจากความไม่เอาใจใส่ในบริบทที่สำคัญที่เป็นบ่อเกิดของของผลกระทบนี้ ซึ่งมี 3 แนวทางหลัก ได้แก่ การวิเคราะห์ข้อเท็จจริง, การติดตามประเมินผลการเปลี่ยนแปลง และการจำลองสถานการณ์ ดังนั้นจึงมีข้อเสนอแนะว่า การรวบรวมข้อมูลอย่างต่อเนื่อง จะมีประโยชน์มากกว่าการประเมินแบบคู่ที่ปลายผลเป็นหลัก และควรจะนำประเด็นการวัดลักษณะคุณสมบัติต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์กับการวัดผลกระทบ และเฝ้าดูการเปลี่ยนแปลงนั้น ๆ เพื่อความชัดเจนด้วย

Barna Cristina. (2009) ผลงานวิจัยเรื่อง Ecotourism for Sustainable Development. กล่าวว่า นิยาม หรือความหมาย ของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ นั้นกว้างมาก จึงมีผู้ที่เข้าใจผิด และนำไปใช้เชิงการตลาด เพื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวธรรมชาติ ทำให้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีการเติบโตอย่างรวดเร็วในช่วงที่ผ่านมา และบางที่ผู้คนก็มองแค่เสน่ห์ และการร่วมสมัยของการท่องเที่ยวเป็นจุดหลัก แต่แท้จริงแล้วการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการท่องเที่ยวทางธรรมชาติไปในที่ต่าง ๆ ที่ดูแล คงไว้ซึ่งสิ่งแวดล้อม และคุณภาพชีวิตที่ดีของคนท้องถิ่น งานวิจัยนี้ได้อธิบายถึงความหมายที่ถูกต้องของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในแง่ต่าง ๆ แนวความคิดของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เมื่อเปรียบเทียบกับ “การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน” “การท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบ” “การท่องเที่ยวโดยยึดธรรมชาติเป็นหลัก” “การท่องเที่ยวสีเขียว” อีกทั้งระบุถึง แนวทางการดำเนินการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้ประสบความสำเร็จทางธุรกิจ ในรูปแบบที่หลากหลาย โดยการปรับประยุกต์กระบวนการ

ท่องเที่ยวเชิงนิเวศสำหรับวัฒนธรรมท้องถิ่น และผู้คนท้องถิ่น ไปเป็นสินค้าและบริการ และยังได้ทราบผลกระทบจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ความสัมพันธ์ระหว่างการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กับการพัฒนาที่ยั่งยืน และความท้าทายของประเทศโรมาเนีย ในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในระดับโลก โดยการใช้กรณีศึกษาของโรมาเนีย ซึ่งสมาคมการท่องเที่ยวโรมาเนีย (AER) ร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เช่น คณะวิชาการท่องเที่ยว ภาคธุรกิจ ฯลฯ ทำการพัฒนาแบบกลไกคุณภาพของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้วยกลยุทธ์ต่าง ๆ เช่น การสร้างความเข้มแข็งให้กับหุ้นส่วนต่าง ๆ ในประเทศโรมาเนีย, การสร้างพื้นที่สีเขียว, การสร้างมรดกทางวัฒนธรรมที่อยู่อาศัย, การจัดตั้งโครงการ/กลุ่มนิเวศ-ธุรกิจ เป็นต้น

Christine S Hopes. (2009) Ecotourism in Peru and the relationship to community Health: An international Qualitative Research Study. งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงถึงคุณภาพ และประเภท ที่เกี่ยวข้องกับประสบการณ์ส่วนหนึ่ง ของนักท่องเที่ยวในชุมชน MWC (Manu Wildlife Center) โดยใช้เครื่องมือวิจัยเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างจาก 4 กลุ่ม โดยที่คุณลักษณะ ที่กล่าวถึงมีดังนี้: คุณสมบัติของ MWC ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว กิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้น และผลกระทบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่มีต่อสุขภาพของคนในชุมชน นอกเหนือจากที่กล่าวมานี้ ชุมชนที่อยู่ในสังกัดของ MWC ได้ถูกแบ่งออกเป็น 4 กลุ่มได้แก่ 1) นักท่องเที่ยวต่างประเทศ 2) อาสาสมัครชาวอเมริกัน 3) เจ้าหน้าที่ของ MWC และ 4) ล่ามชาวเปรู ได้ดำเนินการสัมภาษณ์ทั้งหมด 12 ครั้ง โดยที่ สัมภาษณ์ นักท่องเที่ยวต่างประเทศ 6 ครั้ง อาสาสมัครชาวอเมริกัน 1 ครั้ง ล่ามชาวเปรู 2 ครั้ง และ เจ้าหน้าที่ของ MWC 3 ครั้ง ผลการวิจัยได้ค้นพบพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการพัฒนาของ MWC งานวิจัยนี้ได้บ่งบอกถึงความท้าทายในการคิดค้นเกี่ยวกับความสมดุลระหว่างความสะดวกสบาย กับความเป็นธรรมชาติ ความจำเป็นในการให้ความรู้ เรื่องสิ่งแวดล้อม และความยากลำบากในการคงไว้ของเครือข่ายทางสังคมในท้องถิ่นที่อยู่ห่างไกล นอกจากนี้ ยังได้ค้นพบการท่องเที่ยวสู่ MWC, ชุมชนพื้นเมืองดั้งเดิม ผลกระทบจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเปรู ความสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวกับไกด์, การป้องกันสุขภาพ, การสื่อสาร, ความเครียด และกิจกรรมทางกายภาพที่เหมาะสมกับกลุ่มต่าง ๆ เป็นต้น

จากการตรวจเอกสารของคณะผู้วิจัย สามารถสรุปได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) เป็นรูปแบบหนึ่ง ของการท่องเที่ยวในปัจจุบัน ที่ทั่วโลกให้ความสำคัญ เพื่อการมุ่งไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศ และนานาชาติ ตามหลักปรัชญาสากล ว่าด้วยการพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน (Environmentally Sustainable Development) โดยให้ความสำคัญ แก่การให้การศึกษา หรือการเรียนรู้ หรือมุ่งเน้นให้เกิดการอนุรักษ์ มากกว่าการจัดการลดหรือปราศจากผลกระทบ และนักท่องเที่ยวพึงพอใจเท่านั้น แต่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จะต้องเป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบ ในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ มีการจัดการรักษาสิ่งแวดล้อม และให้การศึกษาแก่นักท่องเที่ยว ตลอดจนการสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นแนวคิดที่จะทำให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ช่วยส่งเสริมการศึกษาธรรมชาติ และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จะช่วยสร้างรายได้ และยังเป็นการสร้างงานให้กับประชาชนในท้องถิ่น เพื่อเพิ่มรายได้ เมื่อประชาชนในท้องถิ่นมีรายได้เพิ่มขึ้นจากกิจกรรมการท่องเที่ยว ก็จะช่วยลดความ

จำเป็นในการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติเพื่อดำรงชีพ ด้วยเหตุผลดังกล่าว การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงเป็นวิธีการหนึ่ง ที่จะทำให้การพัฒนาเศรษฐกิจการท่องเที่ยว และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมสามารถดำเนินควบคู่กันไปได้ หรืออาจกล่าวได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นรูปแบบหนึ่งของการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ดังนั้นการวิจัยครั้งนี้ จึงเป็นการศึกษาเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ และปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ด้านพื้นที่ ด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้านรูปแบบการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว เพื่อนำไปสู่แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนวอแก้ว อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง ตามกรอบแนวคิดรวบยอดในการวิจัยดังต่อไปนี้

กรอบแนวคิดในการวิจัย

